

BARTÓK BÉLA**AZ ANGOLKISASSZONYOK LEÁNYNEVELŐ INTÉZETÉNEK
MEGSZERVEZÉSE EGERBEN 1852-BEN***Eszterházy Károly Katolikus Egyetem***Összefoglalás**

1852. november 1-jén nyílt meg Egerben az angolkisasszonyok leánynevelő intézete, amely mind a város, mind az ország történetében szervesen beilleszkedett a 19. századi emancipációs folyamatba. A tanulmány ennek az eseménynek a résztvevőit, szűkebb és tágabb társadalmi környezetét, valamint korabeli recepcióját vázolja fel.

Abstract

On November 1, 1852, the English Ladies' Institute for Girls opened in Eger, which became an integral part of the 19th-century emancipation of women in both the history of the city and the country.

This article outlines the participants of this event, its narrower and broader social context, and its reception at the time.

Kulcsszavak: nőnevelés, oktatástörténet, Eger, egyháztörténet, angolkisasszonyok
Keywords: education of women, history of education, church history, Congregatio Jesu, social history

„A társadalmi bajok gyógyítására javaslatba hozott szerek csak elfedő hatástalan tapasztok, melyek a beteg testet meg nem gyógyítják – írta Perger János egri kano-nok 1865-ben. – A családból kell a javulásnak kiindulni és pedig a nőnem által. Ha a nő el van rontva, ott minden el van veszítve. A nőt kell tehát mindenekelőtt arra képesíteni, hogy a családot újjászülje [tkp. újjászervezze]; az ő érzelmeit kell oda irányzani, miszerint át és át érezze ama mondat igazságát, hogy nagyobb becs jól

kinevelni egy gyermeket, mint a világ minden gazdagságát neki megszerezni.”¹ A levert szabadságharc utáni önkényuralom vége felé megjelent írásnak a hős egri nők városában ma is különös asszociációi vannak, és bár klerikus szerzője erősen hangsúlyozza a hagyományos női szerep jelentőségét, de fontos gondolatokat árul el az angolkisasszonyok női szerzetesrend 1852-ben Egerben megnyitott iskolájának küldetéséhez.

A következő dolgozat – a rend ismeretlen egri iratai miatt – elsősorban nyomtatott források és tudósítások segítségével arra tesz kísérletet, hogy áttekinthesse az intézet megszervezésének korabeli egri körülményeit és az abban részt vevő személyek tevékenységét.

Egy rendetlen rend létrejötte

1609-ben Saint Omerben egy Mary Ward (1585–1645) nevű katolikus angol hölgy és 5 társnője vallásos egyesületet alapított a lánynevelés és lelkipásztorok segítése céljából, ezért egy házban kollégiumot és iskolát nyitottak az Angliából elmenekült római katolikus nemesi családok lányai számára. Munkatársai – az eredeti *angol kisasszonyok* – közül néhányan visszatértek Angliába, hogy a katolikus vallás megmentéséért dolgozzanak, vagyis kezdettől fogva a nevelőket nevezték így, nem pedig tanítványaikat. Ez az új apostoli feladat új és szabadabb szerzetesi életformát igényelt, amelyhez az alapítónő a jezsuitáknál talált példát. Mary elhatározta, hogy olyan rendet alapít, melynek főnöknője – mint a jezsuita *generális* – közvetlenül a pápának van alárendelve, és nekik sem kötelező a klauzúra, vagyis az elzártság. Egy időben franciául *jezsuitissáknak* is nevezték őket, mintha a férfi rend női ágát képviselnék. Mary tervét az angliai papság és a pápai udvar ellenállással fogadta, részben a jezsuiták tiltakozására, részben a bezárkózás elhagyása miatt. A vallásos női társulatot a viták és bírálatok miatt VIII. Orbán pápa 1631-ben feloszlatta, de a volt tagok folytathatták tanítói, nevelői munkájukat, majd a következő évben a pápa ismét engedélyezte, hogy Ward a társaival Rómában egy házban vallásos közösségi életet éljen.² „*Miután a pápai tilalom nem vonatkozott a nevelő- és oktatótevékenységre, a közösségek tagjai világi tanítónőkként továbbra is együtt maradhattak, és az egyes országok helyi*

¹ Emlékkönyv kis-apponyi Bartakovics Béla egri érsek aranymiséjének ünnepére, Eger, 1865. 29.

² Magyar Katolikus Lexikon szerk. Diós István – Viczián János, Budapest, 2010. 15.k.336.

viszonyainak megfelelő, különböző jogi formákban folytatták tevékenységüket.”³ Ez lett a szerzetesrend alapja, szabályzatuk azonban lassan eltért az alapító eredeti elgondolásától. 1700-ban az anyaházat Münchenbe helyezték át, majd 1703-ban XI. Kelemen pápa megerősítette a rendi szabályokat. A végső jóváhagyást végül 1877-ben IX. Pius adta meg a hivatalosan *Institutum Beatae Mariae Virginis* (IBMV), a Boldogságos Szűz Mária Intézete nevű rend számára,⁴ amelynek jezsuitaszerű neve 2002-től: *Congregatio Jesu* (CJ).⁵

Miután Ward megalapította az angolkisasszonyok első házát, még életében 12 lett az intézetek száma, amelyek a katolikus szellemű leánynevelés ügyét szolgálták Európa különböző országaiban. Tantervükben a világi tantárgyak között minden országban első helyen kezelték a lánygyermek anyanyelvén történő olvasásának és írásának tanítását. Az angolkisasszonyoknak ezután a nyilvánosság előtt sokáig hallgatniuk kellett alapítójukról, de maguk között nagyon tisztelték, és hűségesek maradtak hozzá. Halála előtt Mária így búcsúzott követőitől: „*Kérlek benneteket, folytassátok és gyakoroljátok hivatásotokat, amelyre az Isten hívott benneteket.*”⁶ Végül 1909-ben – az első intézet alapításának 300. évfordulóján – X. Pius pápa elismerte, hogy az angolkisasszonyok rendjének valóban Mary Ward az alapítója.

Mary Ward társai 1627-ben telepedtek le Münchenben, majd hamarosan Bécsben is lányiskolát nyitottak. Melchior Khlesl (1552–1630) bíboros, bécsi püspök 1628 szeptemberében már 465 bécsi lánytanulóról számolt be. Khlesl azonban ellentmondásos pártfogó volt, mivel Rómában már panaszkodott Ottavio Bandini (1558–1629) bíborosnak az angol nők önfejléséért, akik megkerülték udvarát, és csak saját felettesüknek akartak engedelmessé válni. Ezt követően küldött Magyarországról meghívót egy jezsuita szellemű lányiskola alapítására Pozsonyba Pálffy grófné,⁷ miután engedélyt kért Pázmány Péter esztergomi érsektől. Az érsek jóváhagyta az alapítást, és 1628 márciusának közepén Mary Ward megérkezett a magyar királyok koronázó városába, ahol társa, Barbara Baphthorpe vette át 3 évre a rektori tisztséget. A prágai intézet alapítása viszont akkor megghiúsult.

³ Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla: Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe, Budapest, 2000. 90.

⁴ Magyar Katolikus Lexikon 2004. 1.k. 276.

⁵ Ward Mária életéhez lásd pl. Klug Ignác: Ward Mária élete 1585-1645, (Székesfehérvár, 1925), Walter Nigg: Az erős asszony, Ward Mária élete (1585-1645) (Bécs, 1986).

⁶ Marczell Mihály: Ward Mária pedagógiája, Budapest, 1943. 7.

⁷ Maria Magdalena Fugger von Kirchberg und zu Weißenhorn (1566. Augsburg – 1646. Vöröskő) a Fugger családból származó magyarországi nemesasszony II. Pálffy Miklós felesége volt.

A Pázmány Péter esztergomi érsek idején történt rövid, 1628–1631 közötti pozsonyi nevelőmunka után az angolkisasszonyok Mária Terézia királynő hívására 1770-ben kezdték meg újra a tevékenységüket Magyarországon. A 18. században a budai várban működő leányiskolájuk tantárgyai a hittan, írás-olvasás, számtan, kézimunka voltak, de az internátus növendékei rajzot, éneket is tanulnak, és már az alapításkor 300 lányt vittek szüleik az iskolába. Amikor 1777-ben a királynő a nagyszombati egyetemet Budára helyezte át, az angolkisasszonyok épületét át kellett adniuk annak céljaira, ezért intézetük azután 10 évig Vácott kapott helyet, majd 1787-ben véglegesen visszaköltözött Pestre a Váci utcába. 1828-ban a *Hazai s Külföldi Tudósítások* című folyóirat így számolt be az angolkisasszonyok pesti intézetéről: „Ezen dicséretes intézetben több mint 450 kívülről bejáró városi és vidéki lányok három oskolabeli osztályokra elrendelve, taníttatnak a hitvallás és erkölcs tudományára, a bibliai történetekre, a helyes írásra és olvasásra, magyar és német nyelv rendszabásaira, a számvetésre, és mindenféle hasznos és szép kézimunkákra. Ezenkívül 42 kisasszonyok a tekintetes angolkisasszonyok gondviselése alatt egész nevelést vesznek, és még a világ és Magyarország történeteiben, a föld leírásában s a francia nyelvben, rajzolásban és minden effélékben is oktatnak, és a haza reményére mindenképpen kimíveltetnek.”⁸ A korabeli nyelvújítás és a nemzeti ébredés jelentősége miatt kiemelte ez a tudósítás, hogy különös figyelemre méltó ebben az intézetben, hogy „a magyar nyelv ritka ügyességgel taníttatik”.

Az igazsághoz tartozik, hogy a Magyar Királyságban a 18. századtól már sikeresen működött egy női tanítórend számtalan városban. A *Szent Orsolyarendet* Magyarországon 1676-ban I. Lipót király (1657–1705) felesége, Eleonóra királyné telepítette le Pozsonyban. 1724-től Nagyszombatban, Győrben, Sopronban, Váradolasziban, Nagyszébenben, Kassán alapítottak intézeteket. Mária Terézia (1740–1780) tovább támogatta az orsolyitákat, és amikor 1773-ban a királynő Sopronba érkezett, először őket látogatta meg. Erdélyben 1733–1856 között ez volt az egyetlen női szerzetesrend.⁹

A 17-18. századi elszigetelt előzmények után igazából a reformkorban erősödött meg Magyarországon a korszerű és szélesebb társadalmi körű nőnevelés gondolata. Előbb Karacs Ferenc rézmetsző felesége, *Takács Éva* (1779–1845) indított erről közérdekű vitát a *Tudományos Gyűjtemény* című folyóiratban az 1820-as években, majd lánya, *Karacs Teréz* (1808–1892) hozta létre az első modern szellemű leánynevelő intézetet Miskolcon (1846), melyben már származásra való tekintet nélkül fogadott be növendékeket.¹⁰ Ezzel szemben Pesten *Teleki Blanka*

⁸ Hazai s Külföldi Tudósítások, 1828. 09. 10. 21. sz. 162.

⁹ Magyar Katolikus Lexikon, szerk. Diós István – Viczián János, Budapest. 2005.10. k. 202.

¹⁰ Pesti Hírlap, 1847. 917.sz. július 20. 47.

(1806–1862) grófnő intézete elsősorban a nemesi családok leányainak hazafias nevelését igyekezett segíteni olyan kitűnő tanárok közreműködésével, mint Vasvári Pál és Hanák János.¹¹ A nőnevelés érdekében 1848 előtt a férfi politikusok közül is többen fölszóltak, mint például Fáy András.¹²

Ilyen külföldi és hazai előzmények után kezdtek meg a 19. század közepén az angolkisasszonyok Egerben is lánynevelő küldetésüket. Ekkor már Heves és Külső-Szolnok vármegyében is nagy szükség is volt rájuk, mert a leánynevelés a fővároson kívül még eléggé elmaradott volt. Kevesen tudják, hogy már Fuchs Ferenc, az első egeri érsek (1804–1807) alapítványt tett Egerben két leányosztály tanítónőjének fizetésére, amelynek kamatait *Kopácsi Antónia* és *Vályi Antónia* nevelőnők kapták munkabéreként. Az alapítvány értéke és kamata azonban – a francia háborúk alatti devalvációk hatására – nagyon lecsökkent, és Pyrker János érsek idejében (1827–1847) Egerben már csak egy *Gruber Jozefa* nevű nevelőnek volt egy magán jellegű és tandíjas leányiskolája 128 növendékkel.¹³ A pátriárka érsek az iskola nagyobb mértékű támogatását tervezte, de halála megakadályozta ebben majd az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc miatt minden maradt a régiben. Pyrker tervét, hogy szerzetesnőket telepítsenek Egerbe lánynevelés céljából, végül Bartakovics Béla valósította meg 1852-ben az angolkisasszonyok segítségével.¹⁴

Bartakovics Antónia példája

Bartakovics Béla egeri érsek 1851. július 3–6. között Bécsben az egeri iskolák (ciszterci gimnázium, érseki jogakadémia) fenntartásának ügyében tárgyalt, majd 8-án Grazban meglátogatta az egeri zárda megalapításának céljából az ottani angolkisasszonyokhoz küldött 6 magyar jelöltet, de megtekintett egyéb apácakolostorokat is. Ezután Alois Schlör (1805–1852) grazi papneveldei lelki vezetővel, valamint Joseph Othmar von Rauscher (1797–1875) grazi püspökkel folytatott megbeszélést, majd visszatért Pestre, ahol a Grazból hazakivándozó apácajelölteknek az angolkisasszonyok pesti intézetében való elhelyezésével kapcsolatban megegyezett a házfőnöknővel.¹⁵

¹¹ Nyilatkozat nőnevelési intézetről, Nevelési Emléklapok 3-4. Pest, 1847. 171–173.

¹² A magyar irodalom története, főszerk. Sötér István, Akadémiai Kiadó, 1978. III. 584.

¹³ Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyéknek leírása, szerk. Montedego Albert, Eger, 1868. 68.

¹⁴ Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Agriensis ad annum Jesu Christi 1868. Agriae, 1868. 17.

¹⁵ Emlékkönyv 26.

Amikor 1851-ben az érsek elindult külföldre, hogy tárgyaljon a nővérek behívásáról, Sankt Pöltenben székhelyi *Mailáth Julianna* grófnő (1782–1863) volt a rendház és az iskola elöljárója, aki egyúttal az Osztrák Császárság területén működő rendtartomány főnöknője is volt.¹⁶ Az ő húga, *Mailáth Janka* ahhoz a *Bydeskuthy Vincéhez* ment feleségül, akinek húga, *Amália* szintén belépett a rendbe, és később az egri zárda egyik alapítója és első főnöknője lett. A rokoni kapcsolatok fontos szerepét bizonyítja a rendben, hogy az egri elöljáró a tartományfőnök sógornője volt. Talán ennél is lényegesebb adat, hogy Bartakovics érsek egyik nagynénje, *Bartakovics Antónia* az angolkisasszonyok prágai intézetének vezetője volt 1851-ben.¹⁷ A cseh fővárosban működő lány felső (azaz közép fokú) iskoláknál ő volt a külső és belső iskolák elöljárója *Frau Oberin Antonia* von Bartakovics néven, a tanítónők pedig mind a *Fraulein* vagyis a kisasszony címet viselték.

Az egri érsek nagynénjének pályafutásáról Magyarországon is megjelent nekrológiából tudjuk meg a legtöbbet, mivel 1855. augusztus 28-án halt meg mint a prágai angolkisasszonyok főnöknője. Azért is érdemes részletesebben ismertetni tevékenységét, hogy képet kapjunk arról, milyen felelősségteljes és sokrétű munkát végezhetett egy nevelőként szolgáló apáca a 19. század első felében. Antónia 1788. január 5-én Nagyszombatban született, és már kiskorától az angolkisasszonyok pesti intézetében kapott nevelést, ahol minden tantárgyból kitűnő volt, és a tanulmányok minden területén dicséretesen tanult. *„Szülői házába s a nagy világba térve vissza elszigetelten élt; világi örömei nem fértek szívéhez, mely már a mennyi dolgok levegőjét ízelve meg, az Úrnak hajlékába vágyott vissza”*¹⁸ – írta meggyőződéssel a tudósító. 1807-ben a 19 éves lány visszament az intézetbe, felvette az apácaöltözetet, 1810-ben tett fogadalmat, és buzgó tevékenységet fejtett ki társai körében, amelyet hosszan tartó siker koronázott meg. Korán megbízták az ifjúság feletti gondoskodással, és a kislányok szigorú tanítónőként és gondos anyaként tisztelték őt.¹⁹ 1832-ben a rendfőnöknő Kremsbe helyezte át intézeti főnöknőnek, négy évvel később pedig elöljárója utasításának engedelmeskedve a Habsburg-uralom alá tartozó Lombard-Velencei Királyságba, Vicenzába ment, ahol egy új házat alapított, mert úgy gondolták, hogy megfelelőbb személyt nem is szemelhettek ki erre a sok nehézséggel járó feladatra. Megfontolással,

¹⁶ Mailáth József (1735–1810) borsodi főispán és Bossányi Mária lánya 1808-ban lépett be a rendbe, 1810-ben tett fogadalmat, 1814-től pedig a Sankt Pölten-i rendház, illetve az ausztriai rendtartomány főnöknője lett haláláig. *Das Vaterland*, (Wien), 1863. május 3. 2.

¹⁷ *Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1851*. Prag, 1850. 267–268.

¹⁸ *Religio*, 1855. 2. félév 35. sz. 278.

¹⁹ Uo.

bölcsességgel sok akadályt legyőzött, és az intézet néhány év múlva virágozni kezdett. Amikor 1848-ban Itáliában is kitört a forradalom, Antónia nővértársaival együtt visszatért Sankt Pöltenbe, és ott szándékozott bevárni a vihar lecsillapodását. Ezalatt meghalt a prágai intézet főnöknője, ezért Antóniát annak utódjává nevezték ki. A tudósító szerint híre és neve Csehországban megelőzte őt, az intézet nővérei és növendékei örültek, hogy őt köszönthették házfőnökükként.

Új állomáshelyének és hatáskörének elfoglalása után 14 nappal később kitört az 1848. évi pütkösdi prágai forradalom, ő azonban határozottan rendet és békességet tartott alárendeltjei között, akik félték a nép haragjától, de vezetőjük vigasztalta és bátorságra buzdította őket. Egy szegény vendéget sem bocsátott el vigasztalás és segély nélkül, gyakran jelentős adományokat osztott szét, de mindig titokban. Örült, ha az intézet tagjainak vagy a gondjaira bízott lányoknak örömet szerezhetett, fáradsága vagy gyengesége miatt nem panaszkodott, de annál nagyobb gondot fordított a betegekre, akiknél a segítség megszerzése céljából semmi áldozatot nem sajnált. A jellemzés szerint apácai kötelességeinek teljesítésében sok feladata ellenére az utolsó napokig pontos volt, és amikor már maga nem olvashatott, mások által olvastatott fel magának. Testileg már rendkívül gyenge volt, lelke mégis elevenséget és erőt mutatott, ezért még halálos ágyához is odajártak munkatársai, hogy az elintézendő ügyekben a tanácsát kérjék.

Miután kérte, hogy kevés vagyonát a szegények közt osszák szét, hosszas szenvedés után 1855. augusztus 28-án este csendben elhunyt. Ünnepélyes temetése 31-én volt Prága Kleinseite kerületének temetőjében, a szertartást sok segítővel Adolf Würfel prágai kanonok végezte, és gyászolók tömege követte a gyászoló angolkisasszonyokat, akik a lánytanulókkal együtt a sírkertbe kísérték ki Bartakovics Antóniát.²⁰

Az egri intézet megnyitása

Az 1848–1849. évi magyarországi forradalom és szabadságharc egyik társadalmi következménye az volt, hogy nagyszámú hadiözvegy, leány hadiárva maradt hátra az elesett honvédek után, akiknek a megélhetése rendkívül nehéz lett. A családfenntartók hiányzása miatt nemcsak a paraszti családok érezték a megélhetés mindennapi nehézségeit hosszú éveken keresztül, hanem azok a nemesi famíliák is, amelyek férfi tagjai katonatisztként estek áldozatul a harcoknak vagy

²⁰ Religio, 1855. 2. félév 35. sz. 278.

az osztrák megtorlásnak.²¹ Éppen ezért különösen fontossá vált a lánygyermek nevelése, illetve jövőjük – megélhetésük, családalapításuk – biztosítása. Ehhez pedig műveltebb, iskolázottabb fiatalokat kellett nevelni, ami javíthatta a lányok párválasztási esélyeit. Úgy tűnik, a nők egyre szélesebb társadalmi érvényesülését abszurd és közvetett módon éppen a férfi népeség háttérbe szorítása segítette az önkényuralom idején. Több nő kivette részét a Habsburg-uralom elleni ellenállásból is. Ugyanakkor a már 1848 előtt érezhető és a korszellemet jellemző igény a nők társadalmi helyzetének javítására a nevelés segítségével lehetőséget kapott a további fejlődésre. A megtorlás tehát kiszélesíthette a magyarországi – akár nemzetiségi – nők mozgásterét, tanulási lehetőségeit, akik így viszonylag aktívabbak lettek akár családfenntartói szerepben is. Ez a környezet Egerben is hatott némiképp az intézet alapítására

Az angolkisasszonyok egri házának – csak Breznay Imre helytörténész által ismert – Historia domusában, vagyis rendháztörténetében ezek voltak a bevezető mondatok:

„1852. A nőnevelő intézetek nagy hiányát, némileg kipótolandó Kis Apponyi Bartakovics Béla, egri érsek ó Kegyelmessége, oly intézetet akart létesíteni, mely a növendékek jövő erkölcsi életére is befolyással lenne, azért egy szerzetes község alapítása végett, gróf Mailáth Júlia főfőnöknéhez fordult Angol kisasszonyokért. Ezen föl szólítás következtében a nmlgú [nagyemlétségű] főfőnökné Angolkisasszonyokat rendelt Egerbe, s maga is eljött az egri intézetnek szánt házat megnézni. 1852-iki September és Október havakban megérkeztek az Angol-kisasszonyok, kiket Ő Excellentiája a legkegyesebb leereszkedéssel fogadott, a az érseki lakban beszállásolt, míg az intézetnek szánt ház lakhatóvá tétetett.”²²

A leányiskola egyik magasabb célja világosan kitűnik a feljegyzésből: hosszú távon is tisztességes (erkölcsös) nőket szerettek volna nevelni, de megtudjuk, hogy a rendtartomány főnöknője személyesen vizsgálta meg a tervezett házat, és az apácák előtte hónapokig lakhattak az érseki palotában. Nem mellesleg 1828-tól 1852-ig a Káptalan (ma Kossuth) utcai épületben volt a Pyrker érsek által alapított magyar nyelvű egri érseki római katolikus tanítóképző intézet, amely 24 év után átadta helyét a lánynevelésnek, és a tanítómesterségre készülő fiúk átköltöztek a Líceumba.

Az angolkisasszonyok háztörténetében így folytatódik – Breznay Imre idézése nyomán – az 1852. évi események leírása: *„Ez évi November 1-én ünnepélyes*

²¹ Akiknek csak a gyász maradt: mi lett az aradi vértanúk özvegyeinek sorsa? 2019. október 7. in Múlt-kor, <https://mult-kor.hu/akiknek-csak-a-gyasz-maradt-mi-lett-az-aradi-vertanuk-zvegyeinek-sorsa-20191007>, letöltés: 2025. 09. 03.

²² Breznay Imre: Adalékok az angolkisasszonyok egri intézetének történetéhez, Eger, 1922. november 1. 2.

átköltözés tartatott az intézetbe, melynél az Érsek Ő Kegyelemessége s az egri főtiszt. kanonok urak egyházi díszben jelen voltak. Az egész község 9 tagból állott, kik a főtiszt. Ippi Bydeskuty Amália fejedelem asszony vezérlete alatt, név szerint a következők voltak: t. Schott Antónia, Toronyossy Aloyzia és Stirba Anna öreg angol-kisasszonyok (vagyis máterek); továbbá Brem Aloyzia junoráttbeli angol-kisasszony (vagyis szórór), és Hoffer Jozéfa, Zsasskovszky Karolina újoncz-kisasszonyok, s végre Turkovics Mária és Seyff Jozéfa kisasszonyok, kik még jelöltek voltak...²³ Különös hogy a házfönököt fejedelemasszonynak, az idősebbeket mátereknek (anya), egyiket sorornak (nővér), a többieket pedig újoncnak (novícia) és jelöltnek (candidata) nevezték.

A régi jogakadémiai, majd tanítóképzős ún. Foglár-épület (Foglarianum) tehát sok költözés után fölszabadult, Bartakovics érsek további pénzügyi támogatással ebbe költöztette be az angolkisasszonyokat. Akkor a mai hatalmas épülettömbnek még csak egy egyemeletes része állt a nyugati részen, és ugyanott volt a belső udvar délre nyúló szárnya. Ebben volt egy kis kápolna is az első emeleten, ott, amelyből később egy nagy társalgó helyiség lett, az egyházi szolgálatot pedig addig a minorita szerzetesek látták el. Az egri főegyházmegye papjainak, szerzeteseinek 1852-ről szóló névtára ezzel a bevezetővel közölte az első nővérek adatait: „Eger városában és egyházmegyéjében a fiatal nők jobb oktatásának előmozdítása érdekében boldog emlékü Pyrker László érsek-pátriárkának már korábban is szándékában állt egy vallásos intézet létrehozása, és ennek érdekében ő maga, valamint címzetes püspök és nagyprépost Rajner Károly is jelentős összegeket hagyott. Ezeknek a kívánságoknak eleget téve, 1852. november 1-jén megnyitották az Angol Szűzek Intézetét, amely egy bentlakásos iskolában éves díj ellenében a nemesebb származású lányokat, külső iskolákban pedig három osztályban a többi lányt oktatja.”²⁴

A Religio című folyóirat tudósítója – valószínűleg Danielik János egri kanonok – 1853 elején úgy gondolta, hogy Eger történeti jelentőségét, amelyet a múlt századok harcaiban szerzett, az egyházi személyek – köztük a főpásztorok – szerepvállalása, jótékonysága tartotta fenn továbbra is. Egerben olyan alapítványok és intézetek voltak, amelyek akkor már majdnem egy évszázada folyamatos jótékonysággal támogatták a rászoruló embereket. Hiányzott még egy lányiskola, amelynek hiányát minden szülő, minden nevelő, tisztviselő érezte, de végül Bartakovics érsek személyes kapcsolatainak felhasználásával ezt is megoldotta. „Amihez a nagy nevű Pyrker érsek s az egri egyházmegyének oly nagy jótévője boldogult Rajner püspök és nagyprépost gazdag alapítványt tettek, Bartakovics Béla, a leánynöveldét létesítette, a Foglár nevezet alatt ismeretes házat sok ezer forintra menő

²³ Breznay Imre: Egri krónika – Az angolkisasszonyokról és kápolnájukról, Eger, 1942. LIII. évf. 173. sz. október 30. 2.

²⁴ Schematismus 1853. 217–218.

áldozatával e célra átalakítván s az angol kisasszonyok vezérlésére bízván azt, mely is a közel múlt Mindenszentek napján ünnepélyes egyházi szertartással megnyitottott."²⁵ A szerző elbűszkélkedett az olvasóknak, hogy Egerben az angolkisasszonyok külső iskolájának mind a három osztálya annyira megtelt, hogy több tanulót alig tudott befogadni, pedig az összes számuk 300 fölött volt, és az iskolába hozott lányok száma napról napra növekedett. Úgy tűnt, az egri szülők csak ott látták biztosítva gyermekeik neveltetését, ahol az iskola alapköve a vallásosság volt. Az intézet alig hat hét alatt olyan gyors fejlődésnek indult, hogy a tanító és nevelő személyzetben (amely 10 apácából és néhány külső oktatóból állt) még több tanárra lett szükség, és a szerző elárulta, hogy már gondoskodtak erről. Azt is elárulta, hogy az érsek áldozatkészsége az egri főkáptalan tagjai és a főegyházmegyei papság között is követőkre talált, akik legtöbbször név nélkül vitték vagy küldték az intézetnek sokszor több ezer forintos adományait. Volt az egri főegyházmegyében egy plébános, aki 100 darab aranypénzt, és volt, aki 2600 pengő forintot küldött az új intézet javára, kikötve, hogy nevét tartsák titokban. Az intézet nevelői – különösen az anyáskodó szeretetéről és figyelmes bánásmódjáról ismert Bydeskuthy Amália házfőnöknő – addig is mindent elkövettek, hogy a gondjaikra bízott intézet a várakozásoknak teljesen megfeleljen. Arra törekedtek, hogy a szerénység egyaránt kitűnjön az osztálytermek és tanulmányok elrendezésében, valamint a növendékek külső megjelenésében, mulatságaikban. Például 1852 decemberében a várt karácsonyi ajándékokat a jószívű növendékek önként felajánlották három szegény sorsú külső iskolai leány felruházására. Éppen ennek jutalmául mégis állítottak karácsonyfát, ami egy kedves kis ünnepély tárgya volt az intézet falai között, sőt karácsony első és második napján a növendékek példás buzgósággal vettek részt nevelőnőikkel együtt az egri főszékesegyház ünnepi szertartásain.²⁶

Az első egri házfőnöknő és nővérei

Fontos hangsúlyozni, hogy az első egri házfőnöknő, ippi Bydeskuty Amália bátyjának, Vincének volt sógornője Mailáth Julianna, az angolkisasszonyok tartományfőnöknője a Habsburg Birodalomban. A családnak nevet adó Búdöskút-pusztá Sopron megyében a nemesi előnévben szereplő Ipp viszont Kraszna megyében, a Partiumban volt.²⁷ Bydeskuty Amália többévi hosszas betegeskedés után, 1876.

²⁵ Religio, 1853. 1. félév, 1. sz. 4.

²⁶ Religio, 1853. 1. félév, 1. sz. 4.

²⁷ Nagy Iván: Magyarország családai Címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, Budapest, 1858. 2. 101.

augusztus 25-én hunyta le örökre szemeit. „Az oly élet, milyen a boldogulté volt, egy szent hivatás buzgó betöltésében meglátva eredményeiben maga emel magának legszebben dicsőítő emlékeket, melyek méltóbban szólnak minden fennhangú magasztalásnál, fölössé teszik a külső kitüntetés, elismerés bármi fényes – de múltékony – nyilvánításait.”²⁸ A kegyelet megható bizonyítékát láthatták a résztvevők a máter augusztus 27-én végzett temetésén, amelyen az egyszerűbb emberek tömege mellett ott volt Eger polgársága. Az elhunyt hamvait végül a főszékesegyház sírboltjában helyezték el. A temetési szertartást Lengyel Miklós nagyprépost végezte több pap segítségével, az egri műkedvelők kórusa pedig Zsasskovszky Endre egyik gyászdalát énekelte el.

Az Eger című lapban megjelent nekrológiát az egyik apácatestvére állította össze, és ebben a házfőnöknő tetteiben gazdag életéből több fontos adatot olvashatunk. Ippi Bydeskuty Amália, régi nemes család ivadéka, 1795. március 26-án született Kaproncán, Sáros megyében. 1816. november 21-én lépett be az angolkisasszonyok rendjének Sankt Pölten-i anyaházába, ahol 1821. június 18-án fogadalmait letette. Innen a pesti intézetbe tették át, azután Pestről néhány év múlva Prágába küldték, ahol mint főmesternő működött. Onnan Karolina Augusztá császárné kívánságára Olaszországba, Lodi városába helyezték át, ahol a festő- és zeneművész Maria Cosway bárónő (1760–1838) leánynevelő intézetet alapított, amelynek vezetését rá bízták. 1835-ben Ausztriába, Kremsbe hívták, ahol 17 évig szolgált mint házfőnöknő, és az ottani intézetet szép lassan felvirágoztatta. Mikor 1852-ben Bartakovics érsek megalapította az egri intézetet, annak megszervezésére 9 nővértársával ide küldték, és azután mint főnöknő fáradhatatlan buzgalommal kormányozta az intézetet. 1857-ben az Egerbe látogató Ferenc József császártól érdemei elismerésül Arany Érdemkeresztet (Goldenes Verdienstkreuz) kapott. 1871. június 18-án fogadalomtétele 50. évfordulóját (aranyfogadalom) tartotta, amely alkalmából a hálás egri hölgyek (köztük már volt egri tanítványai is) egy művészileg dolgozott ezüst babérkoszorút adtak át neki. Végrendeletében vallásos érzelme, jóakarói iránti tisztelete, pályatársai és beosztottjai iránti anyai figyelme különböző támogatásokban nyilvánult meg.²⁹

A főnöknővel együtt négy okleveles tanító kezdett oktatni Egerben. Schott Antónia kisasszony, tanítónő 1805-ben született Budán, 1827. február 4-én lépett a rendbe, 1829. február 4-én tett fogadalmat.³⁰ Egerben ő lett a külső iskola és a konviktusi hálószoza felügyelője.

²⁸ Eger, 1876. augusztus 31. 277.

²⁹ Uo.

³⁰ Geschichte der englischen Fraulein und ihrer Institute seit ihrer Gründung bis auf unsere Zeit, szer. Jakob Leitner, Regensburg 1869. 508.

Stirba Anna kisasszony, tanítónő Bécsben született 1817-ben, 1841. július 12-én lépett a rendbe, 1844. július 31-én tett fogadalmat.³¹ Nővére, Susanna Stirba 1866-tól a prágai intézet házfőnöke volt. A Stirbitz/Stürbitz/Štrbice községet jelölő nemesi előneve viszont egy észak-csehországi német vagy elnémetesedett cseh katolikus nemesi családra utalt.

Toronyossy Alojzia kisasszony tanítónő, sekrestyés, kapus, konyhai felügyelő volt Egerben. 1817-ben született Tatán közép-nemesi családban. 1844. július 11-én lépett be és 1846. július 29-én tett fogadalmat.³² 1849–1852 között már a pesti iskolában tanított, 1852–1875 között pedig több mint húsz évig hűségesen és kitartóan Egerben oktatott.³³

Brehm Alojzia kisasszony, tanítónő 1825-ben született, belépett 1845. február 2-án, fogadalmat tett 1850. október 10-én.³⁴ Élete túlnyomó részében Egerben szolgált majdnem negyven évig, ott hunyt el 1893. február 26-án.³⁵

Az első novícia (újonc), *Hoffer Jozefa* az ausztriai Kremsben született 1831-ben, 1851. december 21-én lépett be a rendbe, 1854. május 16-án tett fogadalmat már Egerben.

A második novícia, *Eisenmann (Ernyey) Anna* egri származású volt, apja id. Eisenmann János iparosmester, öccse ifj. Eisenmann János egri városi főügyész. 1830-ban született, belépett 1852. július 31-én, fogadalmat tett 1854. szeptember 10-én, 1882-től eperjesi házfőnöknő, 1891-től budapesti házfőnöknő lett, 1893-ban Budapesten hunyt el.

A harmadik novícia, *Zsaskovszky Karolina* híres egri zenészcsaládból származott. Született 1832-ben, belépett 1852. július 31-én, fogadalmat tett 1854. szeptember 10-én. Apja, id. Zsaskovszky Endre kántortanító, zenész, polgári származású volt, 1845-től éltek Egerben. Testvérei voltak ifj. Endre, Ferenc, József, Júlia, Mária.³⁶ Tanító és éneket, zenét oktató apáca testvérük 1874-ben halt meg Egerben.³⁷

1852 őszén Egerben az első jelölt (candidata) *Turkovics Mária* volt, aki 1836-ban Nagyhalmágyon (ma Hălmagiu, Románia) született nemesi családban. Apja Turkovics István 1849-ben huszárszázadosként fejezte be a szabadságharcot. Rövid börtönbüntetés után költöztek Győrbe, majd Pestre. Mária belépett 1852. április 10-én, fogadalmat tett 1855. június 19-én Egerben, majd majdnem 70

³¹ Geschichte 509.

³² Geschichte 530.

³³ Eger, 1875. augusztus 19. 262.

³⁴ Geschichte 531.

³⁵ Eger, 1893. március 7. 76–77.

³⁶ Eger, 1866. április 19. 142.

³⁷ Eger, 1874. július 30. 244.

éven keresztül nevelte „Mari néniként” a lányokat. Egerben 1923-ban hunyt el 87 évesen.³⁸

A második jelölt neve *Seyff (Szejff) Jozefa* volt. Ő 1832-ben született, belépett 1852. április 10-én, fogadalmat tett 1855. június 19-én. 1890-től a leány polgári iskola tanára volt, Egerben hunyt el 1915-ben.³⁹

A nővérek néhány életrajzi adatának összehasonlításából is látszik, hogy az 1850-es évek átmeneti korszakot jelentettek a társadalomban, egyházban, oktatásban. Az egri angolkisasszonyok között tisztán kivehető a nemesi és polgári származású nők keveredése. Van nyoma magyarok és nem magyarok együttélésének, az örökös tartományokból és Magyarországról, emellett Egerből és más településekről származó lányokra. A szerzetesrendi hierarchia különböző szintjein álló személyek kiegészítették egymást, és gondot fordítottak arra is, hogy legyen a növendékek közül utánpótlása a nevelőknek.

Az első tanulmányi vizsga 1853-ban és hatása

Az első tanév alatt, 1853-ban Habsburg-Tescheni Albrecht főherceg, a Magyar Királyság főkormányzója országjáró körútján felkereste Egert, és meglátogatta az angolkisasszonyok intézetét is, de a nővérek erről többet nem jegyeztek fel. Az utcáról nyíló homlokzati rész második emeletét és a kápolnát 1853 tavaszán kezdték építeni, így Eisenmann Anna és Zsaskovszky Karolina novíciák 1854. szeptember 10-én még a főszékesegyházban tették le a fogadalmat, mert a kápolna csak 1855-ben készült el.⁴⁰ 1855-ben lett készen teljesen a második emelet. Abban az évben engedte meg az érsek a nyilvános szertartásokat az újonnan felszentelt kápolnában.

Egy korabeli tudósítás szerint viszont 1853. augusztus 24-én már az angolkisasszonyoknál „*próbatét*” volt, ami a Czuczor-Fogarasi-szótár szerint „...*tudományos iskolai vizsgálat [vizsga] az illető tanulók előmeneteléről*”.⁴¹ A római katolikus folyóiratban megjelent lelkes leírás szerint „*az áldást ígérő növény, melyet nagyméltóságú Bartakovics Béla érsek úr a leánynöveldével múlt évi november 1-jén Egerbe ültetett az első, mondhatni próbaévben oly gyümölcsöt termett, mely minden várakozásunkat felülmúlta*”.⁴² A legelső nyilvános vizsgákat a nővérek a külső isko-

³⁸ Eger, 1923. november 24. 2.

³⁹ Eger, 1915. június 4. 3.

⁴⁰ Breznay Imre: Egri krónika – Az angolkisasszonyokról és kápolnájukról, Eger, LIII. évf. 173. sz. október 30. 2.

⁴¹ Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára, Pest, 1870. V. 358.

⁴² Religio, 1853. 2. félév 26. sz. 204.

lák (vagyis nem a bennlakó tanulók) 2. és 3. osztályában 7-8 éves kislányoknál rendezték. A gyermekek az „*Isten hozta hív nyájához...*” kezdetű ismert himnuszszal fogadták az érseket és kíséretét, majd rövid üdvözlés után elkezdődtek az ellenőrzések. A lányok a hittanból, szentírási történetekből, magyar nyelvű olvasásból és nyelvtanból, német nyelvű olvasásból és nyelvtanból, számtanból feltett kérdésekre olyan meglepően helyes és pontos feleleteket adtak, amelyeket a vendégek nem vártak az első tanév után. Ezek után versmondás, szavalatok következtek, és az év végi vizsgát a kitűnők könyvébe beírt tanulók névsorának felolvasása és a jutalmak kiosztása fejezte be.

A szemtanú szerint a szorgalmat növelhette az az érdeklődés, amellyel báró *Augusz Antal*, a budai császári és királyi helytartóság alelnöke⁴³ kísérte a növendékek feleleteit több órán keresztül. Ő az új megyefőnök, vagyis az osztrák hatóságok által kinevezett főispáni helytartó, *Tibolth Károly*⁴⁴ augusztus 16-i beiktatására érkezett Egerbe. Augusz rövid beszéddel megdicsérte és újabb eredményekre buzdította a tanítványokat, a nővéreket, a támogató papokat, majd a vendégek átvonultak a szomszéd terembe, ahol három nagy asztalon kézimunkák (kötött, horgolt, hímzett holmik) voltak kiállítva, amelyek a kislányok szorgalmának és másféle szaktudásának újabb bizonyítékai voltak.

Másnap, 25-én a belső növendékek három osztálya adott számot tudásáról. Az akkor ellenőrzött tantárgyak sorozata a következő volt: hittan, magyar olvasás, magyar nyelvtan, német olvasás, német nyelvtan, francia olvasás, francia nyelvtan, földrajz, történelem, természetrajz, számtan, zongorajáték, illetve magyar, német, francia szépírás és helyesírás. A vizsga a „*Veni Creator*” kezdetű himnusz magyar szövegének elszavalásával kezdődött, amelyet az egyik növendék mondott el, és a bennlakó tanulók legalább olyan sikeresen tették le vizsgáikat, mint az előző nap a külsősök. A bejárók olyan jól szerepeltek, mint a bennlakók.

A 25-i vizsgák majdnem 6 órán át tartottak, a helytartótanács alelnöke, *Bartakovics érsek* a kanonokokkal és egyéb vendégekkel együtt a feleleteket és verseket is a legnagyobb érdeklődéssel hallgatta végig, majd az itt is külön helyiségben bemutatott válogatott kézimunkák tárlata ezúttal is elismerést aratott. Ezek után a rangos vendég az egész épületet részletesen megszemlélte, és kifejezte tetszését a „*fáradhatatlan buzgalmú*” angolkisasszonyoknak, különösen pedig a főnöknőnek, illetve a kitűnő magyarnyelv-tanárnőnek. Augusz Antal távozása előtt kijelentette, hogy ily rövid idő után ilyen magas színvonalú eredményt látva az egri „*leánynövelde*” már most is felveszi a versenyt a legjobb ilyen

⁴³ Évszázadokon át – Tolna megye történetének olvasókönyve I. Szekszárd, 1978. 526.

⁴⁴ Heves megye történeti archontológiája (1681–2000) szerk. Bán Péter, Heves Megyei Levéltár, Eger, 570.

típusú intézetekkel. A királyi tisztviselő kifejezte azt a reményét is, hogy „... az iránta naponként növekedő részvét [figyelem] mihamar megszerzi neki az elsőséget, mire a derék nevelőnők Isten dicsőségéért s az emberiség javáért teljes erejükből töreksenek...”⁴⁵ – mint ezt 25-én a külső iskolai első osztályban hasonló sikerrel végbevitt vizsgálat is bizonyítja.

Az elfogult tudósításból néhány objektív következtetést mégis le tudunk vonni. Ha 1853. augusztus végén már II. és III. évfolyamos külsős és belsős lányok vizsgáltak, akkor az előző évben tkp. 2 belső I-II. és 2 külső I-II. osztályban, vagyis 2 teremben összevontan kezdődhetett az oktatás. „*Ki meg akar győződni, mire képes egy ily egyházi szellemben vezetett intézet – javasolta a tudósító –, jelenjen meg a próbatéten, hol éppen nincs szemfényvesztés vagy játszi parádéozás. Igen-igen jártasnak találtam én a növendékeket mind a magyar, mind a német és francia nyelvtanban; jelesen hazánk első stylistájának,⁴⁶ a köztiszteletben álló Toldynak⁴⁷ nagy reményű leányát⁴⁸ semmiképp sem bírtam nyelvtani hibába ejteni. Tudja ő a grammaticának minden csínját bínját és Magyarország térképét valamint az egész ausztriai birodalomét is oly ügyességgel és pontossággal rajzolta le stante pede⁴⁹ a táblán krétával, hogy csudálnom kellett ebbeli gyakorlottságát. Így kell aztán a grammaticat és a földiratot tanítani, uraim, sikerrel! A vallástanról pedig mit mondjak; oh, az nemcsak tanítatik, hanem gyakoroltatik is a tiszteletre méltó apácák élő példája után. És úgy kell.*”⁵⁰

Az elemi iskola fokozatosan 6 évfolyamossá alakult, ami természetesen az apácák számának növekedésével járt. 1867-ben 25 apáca már 52 tandíjas bennlakó és 266 bejáró külsős lánytanulót oktatott a kibővített épületben.⁵¹ Breznay Imre szerint 1856-ban alapították a Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról elnevezett vallásos társulatot, amelynek szabályzatát Bezegh András (1788–1859) kanonok 1856-ban jelentette meg Egerben *A boldogságos szűz Mária szeplőtelen fogantatása tiszteletére az angol szüzek egri intézetében alakult társulat terve és szabályai* címen. Amikor pedig a császár 1857-ben országos körútján felkereste Egert, megjelent egy vers, amely a „*Szűzek dala...*” címet viseli, és arra utal, hogy

⁴⁵ Religio, 1853. 2. félév 26. sz. 204.

⁴⁶ Irodalomtörténész régiesen.

⁴⁷ Toldy Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, az MTA tagja, titkára volt.

⁴⁸ Toldy Izabella (1834. okt. 24. – 1899. ápr. 11.) 1855. márc. 25-én lépett be a rendbe, 1857. jún. 9-én tett fogadalmat, 1875-től az egri rendház főnöknője lett, ott hunyt el 1899. ápr. 11-én.

⁴⁹ Azonnal (latin).

⁵⁰ Religio, 1853. 2. félév, 73. sz. 583.

⁵¹ Schematismus 1868. 187.

az „angolnők egri intézetének növendékei” ezzel köszöntötték az intézetüket meglátogató Ferenc Józsefet.⁵²

Perger János kanonok az 1865-ben Bartakovics érsek pappá szentelésének 50. évfordulójára megjelent emlékkönyvben sem kizárólag Bartakovicsnak tulajdonította az egri lánynevelés ötletét, mert elismerte Pyrker érsek és Rajner nagyprépost erőfeszítéseit, akik már 1848 előtt terveztek egy „*valamely szerzeteszek gondviselése alá bízandó nőnövelde*”, és tetemes összegeket hagytak erre a célra, amelyek értéke azonban fokozatosan csökkenni kezdett. Szerinte Bartakovics elsősorban kipótolta az alapításhoz szükséges összeget, és ezen túl 72 008 osztrák forintot adományozott alapítványokban, illetve felszerelésre és javításra. Perger János kanonok 1865-ben nem győzte hangsúlyozni, hogy az intézet 12 éves működésének szellemi, lelki és erkölcsi hatása mennyire kedvező volt a családokra, és az érsek azért az angolkisasszonyokra bízta az intézet vezetését, mert az ő szabályzatukban találta meg annak az erkölcsi sikernek a biztosítékait, amelyért érdemesnek találta ilyen hatalmas anyagi áldozatot hozni. A szerzetesrend kiválasztásában azonban – annak ellenére, hogy világosan látjuk az érsek rokoni kapcsolatait az angolkisasszonyokkal – a kanonok az isteni útmutatást emelte ki. „*Az egyház, mely nem a lángész concepciójával, miként egyéb emberi dolgok elő állani szoktak, hanem fensőbb sugallat által tudja legjobban kiválasztani az emberiség javára a szükséges eszközöket, minden időkből ily szüzek kezeire bízta a nőnevelést, mely tetteivel a családok érdekében halhatlan érdemeket szerzett.*”⁵³

A Bartakovics 25 éves egri kormányzása alatt nyújtott pénzbeli támogatások hosszú és nyilvános jegyzékében is többször olvashatunk a szerzetesnőkről. Eszerint az angolkisasszonyok házának külső-belső átalakítására és fölszerelésére 51.478,50 forint, az intézett fenntartására alapítványként 11.230 forint, egy katonatiszt lányának nevelési költségeire alapítványul 6300 forint összeget adott,⁵⁴ ezeken kívül néhány szegényebb sorsú leány nevelésére évenként 2000 forint körüli összeget juttatott.⁵⁵ 1911-ben a tisztai lányok alapítványa már 504 koronát, a Heves, Borsod, Szabolcs és Jász-Nagykun-Szolnok megyei lányok jutalmazása pedig 4-szer 440 koronát eredményezett.

Az angolkisasszonyok egri intézete 1852 után lendületes fejlődésnek indult, mivel 1891-ben leány polgári iskolát nyitottak, 1893-ban 6 osztályos középfokú leány felső iskolát indítottak, 1894-ben tanítóképzőt alapítottak gyakorló elemi

⁵² Pap József: Edward király Egerben – Ferenc József 1857-es egri látogatása, Acta Universitatis, Sectio historiae, Tom. XLVI. Eger, 2019. 298F.

⁵³ Emlékkönyv 30.

⁵⁴ Uo. 44.

⁵⁵ Uo. 46.

iskolával, amelyeket 1916-ban nyilvános leánygimnázium, illetve középfokú leány felső kereskedelmi iskola követett.⁵⁶

A rend alapítójának utóélete pedig halála után 380 évvel is feléleszti a nőknek a római katolikus egyházon belüli mozgásteréről szóló diskurzust főként Nyugat-Európában. Gemma Simmonds nővér, a Congregatio Jesu nagy-britanniai tagja 2009-ben így nyilatkozott: *„Az egyház már bocsánatot kért a Galileivel történt bánásmód miatt, és neki szobra van Rómában. Mi még várunk. Mary Wardnak látomása volt arról, nemcsak évtizedekkel, hanem évszázadokkal azelőtt, hogy bárki más látta volna, hogy mit tudnának tenni a nők az egyházban és a társadalomban. Ezt a meglátást közvetlenül Isten adta neki.”* Simmonds nővér, aki teológiát oktat a Londoni Egyetemen, hisz abban, hogy Mary Ward személye katolikus és nem katolikus nők számára egyformán korai feminista ikonként szolgálhat.⁵⁷

Felhasznált irodalom

- Bán Péter (szerk.) Heves megye történeti archontológiája (1681–2000) Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011
- Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára, Pest, 1870. V. k.
- Diós István – Viczián János (szerk.) Magyar Katolikus Lexikon, Budapest, 1993–2014.
- K. Balog János (szerk.) Évszázadokon át – Tolna megye történetének olvasókönyve I. Szekszárd, 1978.
- Klug Ignác: Ward Mária élete 1585-1645, (Székesfehérvár, 1925).
- Marczell Mihály: Ward Mária pedagógiája, Budapest, 1943.
- Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla: Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe, Budapest, 2000.
- Montedegoi Albert Ferenc (szerk.) Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyéknek leírása, szerk. Eger, 1868.
- Nagy Iván: Magyarország családai Czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal, Budapest, 1858. 2. k.
- Nigg, Walter: Az erős asszony, Ward Mária élete (1585-1645) (Bécs, 1986).
- Pap József: Edward király Egerben – Ferenc József 1857-es egri látogatása in Acta Universitatis, Sectio historiae, Tom. XLVI, Eger, 2019.
- Sőtér István (főszerk.) A magyar irodalom története, Akadémiai Kiadó, 1978. III. k.

⁵⁶ Az angolkisasszonyok B.M.V. egri érseki R.K. leánygimnáziumának és négy évfolyamú női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1932-33. iskolai évről, Eger, 1933. 6.

⁵⁷ The first sister of feminism, The Independent, Thursday 11 June 2009, <https://www.independent.co.uk/news/uk/this-britain/the-first-sister-of-feminism-1702163.html>, letöltés: 2025. 09. 03.

Az angolkisasszonyok B.M.V. egri érseki R.K. leánygimnáziumának és négy évfolyamú női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1924-25 iskolai évről kötettől az 1932-1933. évi kötetig Eger, 1925-1933 között.

Eger című lap 1863–1893 közötti évfolyamai.

Eger című lap 1915–1944 közötti évfolyamai.

Hazai s Külföldi Tudósítások 1808–1839 közötti évfolyamai.

Nevelési Emléklapok 3-4. Pest, 1847.

Pesti Hírlap, 1847-1849. közötti évfolyamai

Religio című folyóirat 1841–1930 közötti évfolyamai.

Emlékkönyv kis-apponyi Bartakovics Béla egri érsek aranymiséjének ünnepére, Eger, 1865.

Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Agriensis ad annum Jesu Christi 1853. Agriae, 1853.

Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Agriensis ad annum Jesu Christi 1868. Agriae, 1868.

Das Vaterland, (Wien), 1863. évfolyam.

Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1851. Prag, 1850.

Geschichte der englischen Fraulein und ihrer Institute seit ihrer Gründung bis auf unsere Zeit, szerk. Jakob Leitner, Regensburg 1869.

Geschichtliche Beilagen, zu den Consistorial-Currenden der Diöcese St. Pölten, I-II. St. Pölten, 1885.